

LA INFORMACIÓ SOBRE VIOLÈNCIA CONTRA LES DONES A LA PREMSA (2004-2005)

Mª José Cantón Gómez

Introducció

El maltractament a les dones es considera internacionalment com a fenomen social des de l'any 1995, en què a la Conferència de Beijing es va reconèixer la violència de gènere com a problema social i es va definir en el context de la violació dels drets humans i de la lluita per la igualtat entre homes i dones.

Al nostre país va ser la mort d'una dona, Ana Orantes, el fet que va provocar que els mitjans de comunicació comencessin a considerar les morts i agressions contra les dones per part de les seves parelles o ex parelles com a fenomen social, és a dir, com a un problema que afecta tota la nostra societat. Això té com a conseqüència principal que es posi de manifest la necessitat de buscar solucions globals i des de les institucions; els governs –central, autonòmics i locals– han d'implicar-se en la lluita per tal d'eradicar la violència vers les dones a la seva pròpia llar.

Així doncs, les morts i, a vegades, les agressions de dones a mans dels seus companys sentimentals passen a ocupar un espai als mitjans de comunicació, encara que no sempre de la millor manera.

Aquest breu informe intenta esboçar el panorama de la violència vers les dones a la premsa que normalment considerem d'informació general i establir una comparació entre les notícies publicades l'any 2004 i les aparegudes el 2005. Aquests apunts ens permetran entreveure la situació d'aquest fenomen social als diaris, com es presenta la qüestió, i observar si hi ha hagut alguna mena d'evolució amb el pas dels temps.

Metodologia

Analitzarem la informació sobre violència contra les dones publicada a la premsa considerada d'informació general l'any 2004 i l'any 2005. Per tal de portar a terme l'anàlisi comparativa d'aquests dos anys, hem seleccionat tres mesos a l'atzar dels dos anys a comparar: gener, abril i juny.

A partir de les *Recomanacions sobre el tractament de la violència de gènere en els mitjans de comunicació* que van proposar el Col·legi de Periodistes de Catalunya, l'Institut Català de la Dona i l'Ajuntament de Barcelona l'any 2004, vam elaborar una completa fitxa d'anàlisi de les notícies que tracten la informació sobre violència contra les dones. Després de posar-la a prova analitzant les notícies recollides el gener de 2004, vam decidir reduir-la i vam mantenir només les preguntes fonamentals i que vam considerar que podien oferir resultats d'interès.

Fitxa d'anàlisi

1) Contingut de la informació:

- 1) Mort d'una dona a mans de la seva parella o ex parella
- 2) Agressió de la seva parella o ex parella
- 3) Informació relacionada amb la llei o sobre sentències judicials.
- 4) D'altres

2) Opinió o informació?

3) Consulta fonts qualificades?

4) Contextualitza la informació?

Limitacions de la mostra

El recull de premsa amb el qual hem treballat no es prepara tenint-ne en compte possibles usos posteriors, la qual cosa ha provocat tota una sèrie de limitacions a l'hora de portar a terme la investigació.

Alguns dels problemes amb què ens hem trobat ha estat que en molts casos no apareixia el nom del diari (*tot i això, sabem que el recull de premsa s'ha realitzat a partir dels següents diaris: El País, La Vanguardia, El Periódico y l'Avui*) que havia publicat la notícia, la data de publicació ni la secció on apareixia. Aquest últim aspecte és rellevant a l'hora de fer una anàlisi com la que hem encetat perquè revela la importància que un diari dóna a un tema en concret. Els mitjans de comunicació tendeixen a classificar la informació en “notícies dures”, si parlen fonamentalment d'economia o política, i “notícies toves”, quan es tracta de temes de societat, cultura, esports, etc. Les notícies dures són les importants, mentre que les toves, ho són bastant menys. La informació sobre violència contra les dones, al millor dels casos, es publica a la secció de societat, encara que és molt habitual –i fa uns anys, encara més– trobar-la sota l'epígraf “Successos”, dins societat. Per tant, si el tema segueix sense moure's d'una secció que es considera secundària, o dins un epígraf bastant menyspreuat, indica que els mitjans continuen considerant-lo una qüestió menor.

La forma de recollir les notícies –fotocòpia, a vegades ampliada, del retall de diari– no ha permès apreciar clarament si es tractava d'un breu o d'una notícia de major importància a la pàgina del diari. D'altres vegades, encara que molt poques, només s'ha fotocopiat un fragment del reportatge que s'havia publicat.

El fet d'haver modificat els criteris d'agrupació de les notícies de l'any 2004 al 2005 han dificultat també la feina d'anàlisi.

Una mostra recollida amb més cura i atenció hauria permès ampliar les possibilitats d'anàlisi, sobretot pel que fa a la secció on es publica la informació i l'espai que ocupa a la pàgina.

Anàlisi de la informació

Durant els mesos de gener, abril i juny de 2004, s'han recollit 167 notícies o articles d'opinió, mentre que pels mateixos mesos de 2005, hem contabilitzat 108 notícies. Per tant, el número total de peces informatives analitzades ha estat de 275.

Número de notícies sobre violència de gènere

Durant els mesos de gener, abril i juny de 2004 hem contabilitzat un nombre total de 167 notícies i articles d'opinió que tracten sobre la violència de gènere. El número de notícies varia bastant en funció del mes: al gener hem trobat 20 notícies, 60 a l'abril i 87 al juny.

Sembla que l'interès dels diaris pel fenomen de la violència contra les dones va mimbar l'any 2005, ja que pels mateixos mesos de 2004, hem trobat 108 notícies, gairebé 60 menys que l'any anterior.

Una possible justificació ve donada per la tramitació i aprovació al Parlament l'any 2004 de la Llei Integral contra la Violència de Gènere. Aquest fet, i la controvèrsia que van generar els continguts de la pròpia llei al Consejo General del Poder Judicial, van donar peu a nombroses notícies a la premsa. L'any 2005, que no es produeix un esdeveniment equivalent, l'atenció dels mitjans és sensiblement menor.

Contingut de la informació

La violència de gènere té molts i diversos aspectes. Habitualment pensem en l'exercida per l'home vers la seva dona o ex dona, a l'interior de la llar. Però cada vegada trobem més casos de fills que agreden les seves mares; en ocasions també la dona es converteix en l'agressora. Aquest tipus de violència també es dona a l'espai públic, quan les dones són violades, agredides, segrestades, assassinades... No obstant això, el que ens interessa estudiar específicament és la informació sobre la violència masculista exercida pels homes vers les seves companyes sentimentals. Per aquest motiu, hem focalitzat la nostra anàlisi en aquest aspecte i hem establert la següent classificació:

- Mort d'una dona a mans de la seva parella o ex parella
- Agressió de la seva parella o ex parella
- Informació relacionada amb la llei o sobre sentències judicials
- D'altres

En aquest últim apartat, hem agrupat totes les notícies que, encara que tractaven temes relacionats amb la violència vers les dones, no es referien específicament a violència de l'home vers la seva parella. En aquest apartat, doncs, hem agrupat els casos d'assassinats de dones, violacions, d'altres agressions, etc.

A l'hora d'analitzar la peça informativa des del punt de vista del seu contingut intentem esbrinar de què ens parla la notícia.

Nombroses vegades parla de mort d'una dona a mans de la seva parella. Ens semblava interessant assenyalar la quantitat de notícies que els diaris publiquen sobre violència i dones que fan referència específicament a la mort de dones. Als mesos analitzats del 2004, el 20'3% de les notícies relacionades amb violència de gènere tractava de la mort d'una dona.

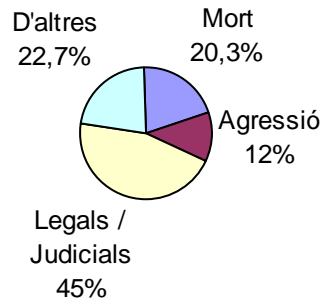
Vam considerar important assenyalar també les notícies que feien referència a casos d'agressions que, malgrat tot, no havien arribat a causar la mort de la dona: representen el 12% de les notícies analitzades.

Però l'any 2004, la informació que els diaris van publicar relacionada amb la violència de gènere parlava sobretot dels seus aspectes legals o judicials. El 45% de les notícies recollides expliquen aspectes legals del fenomen, o han tractat la informació prioritzant la seva vessant legal o judicial. Així succeeix en els casos de sentències judicials, en què el redactor o redactora decideix enfocar l'agressió o la mort d'una dona des del punt de vista judicial i elabora la informació considerant la condemna o absolució judicial com a element de major importància. De fet, moltes vegades trobem notícies sobre maltractament sota l'epígraf "Tribunals".

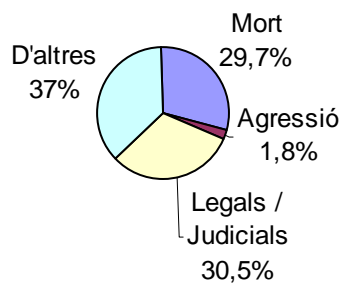
El 22'7% de les notícies analitzades fan referència a temes diversos dins la qüestió més global de la violència contra les dones.

L'any 2005 no hem percebut cap canvi de tendència. De fet, l'única diferència respecte els resultats de 2004 és que les notícies són una mica més variades, ja que hem hagut d'agrupar-ne el 38% sota l'epígraf "D'altres". El 30'5% corresponen a informacions relacionades amb la llei o amb sentències judicials concretes, mentre que 29'7% fan referència a morts de dones. Igual que al 2004, les notícies que parlen d'agressions són molt poques, només un 1'8% del total de notícies recollides durant els tres mesos analitzats.

2004 Contingut de la informació

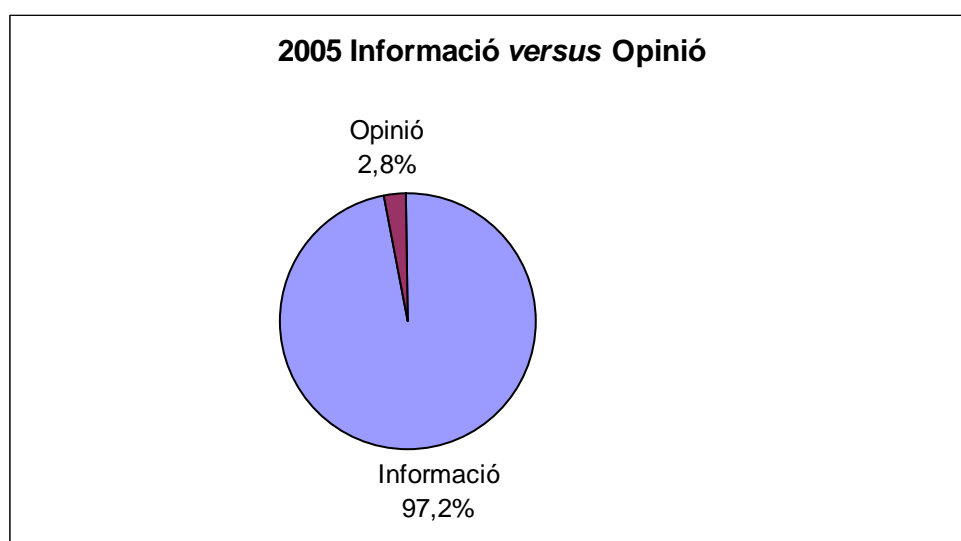
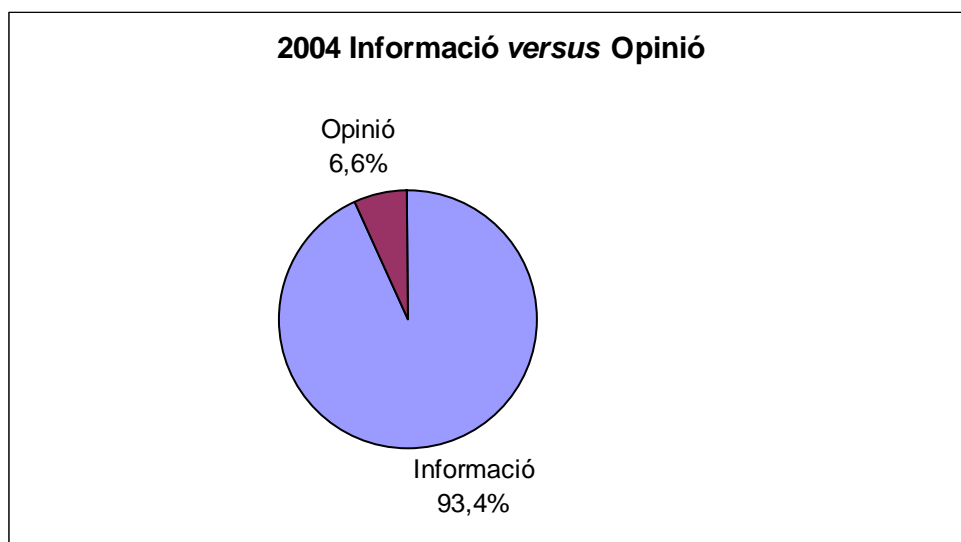
2005 Contingut de la informació

Informació versus opinió

Un pas important perquè un esdeveniment es converteixi en motiu d'interès per a l'opinió pública és que passi dels espais estrictament informatius als espais d'opinió dels diaris. O si més no, aquest salt (per a aquells que creuen que els mitjans de comunicació reflecteixen el que succeeix, o una part d'allò que succeeix, a la realitat) demostraria l'interès de l'opinió pública per un tema. En qualsevol cas, el fenomen del maltractament a les dones no ha fet encara aquest salt qualitatiu. Durant els tres mesos de l'any 2004 que hem analitzat, el 93'4% de les peces que parlen de violència contra les dones ho fan des del punt de vista informatiu. Tan sols s'ha publicat un 6'6% d'articles o columnes d'opinió. Hem d'afegir que durant aquest període es van publicar 2 editorials, que representen prop d'un 1'2% de les notícies i articles sobre violència contra les dones, però va ser com a conseqüència de l'aprovació de la Llei Integral contra la Violència de Gènere.

La situació l'any 2005, enlloc d'anar millorant, ha empitjorat. Del 6'6% de textos d'opinió, hem passat a un 2'8%, mentre que les notícies representen el 97'2% del total de peces publicades.

Consulta a fonts qualificades

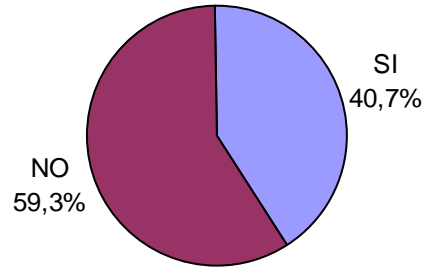
Les declaracions de professionals experts en els diferents àmbits relacionats amb la violència contra les dones haurien de constituir un element habitual en les notícies sobre aquest fenomen, ja que aporten una visió i una opinió qualificada. A més, aquest tipus de declaracions no recorren a estereotips per explicar les causes de la violència i, a més, emmarquen el cas particular sobre el què s'està informant dins el fenomen general de la violència de gènere. És a dir, contempen l'agressió o mort concreta d'una dona com a part del fenomen global de la violència de gènere.

Considerem fonts d'informació qualificades els i les professionals de la Policia nacional, la Guàrdia civil i la Policia local, així com de la sanitat, que són els primers a atendre les dones agredides; psicòlogues, assistents socials i advocades, que les informen i ajuden a solucionar el problema; representants d'associacions relacionades amb el maltractament a les dones i de centres de recuperació de maltractadors; sociòlegs i d'altres investigadors que hagin portat a terme recerques sobre aquest fenomen; jutges i jutgesses que participen en aquest tipus de processos judicials.

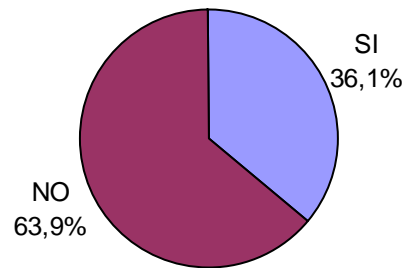
Malgrat la nombrosa quantitat i la diversitat de professionals a qui els i les periodistes poden adreçar-se, la majoria de les notícies recollides l'any 2004 no inclouen declaracions de fonts expertes, exactament el 59'3%. Moltes d'aquestes notícies aporten les opinions gens qualificades dels veïns o familiars de la dona agredida. Si la notícia és més aviat breu, ni tan sols inclou cites. Només un 40'7% de les notícies analitzades han comptat amb la veu de professionals i experts.

Durant els mesos estudiats l'any 2005, el percentatge de notícies en què apareixen les explicacions d'algun professional és menor encara: passem de gairebé el 41% al 36'1%. Per tant, la gran majoria de notícies sobre violència de gènere, el 63'9%, es continua redactant ignorant la visió i les valoracions d'experts.

2004 Consulta fonts qualificades

2005 Consulta fonts qualificades

Contextualització de la informació

Quan un determinat número de fets que es consideraven esdeveniments independents i aïllats es relacionen entre sí, s'assenyalen trets comuns i es presenten de forma interconnectada, s'aconsegueix dibuixar, o com a mínim, esboçar un fenomen que va més enllà del cas particular i anecdòtic. El fet de visualitzar el maltractament a les dones com a fenomen global permet visibilitzar-lo, identificar-lo com a problema social i apropar-se'n per intentar eradicar-lo.

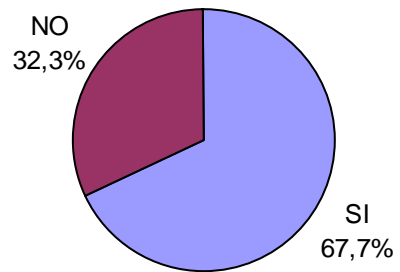
Als mesos de gener, abril i juny de 2004, el 67'7% de les notícies sobre violència de gènere es van presentar de forma més o menys contextualitzada, mentre que el 32'3% apareixia com a casos de violència totalment aïllats, sense cap tipus de nexa amb el fenomen del qual realment formen part. La situació als mateixos mesos de 2005 ha empitjorat bastant: del gairebé 68% de notícies més o menys contextualitzades de 2004, hem passat a un 54'6%, quasi 18 punts per sota. Per tant, s'ha publicat el 45'4% de les notícies sobre violència contra les dones sense integrar-se en cap mena de context o fenomen més ampli.

Hem de dir, a més, que els graus de contextualització de la informació poden variar bastant, per la qual cosa hem de prendre aquests percentatges amb molta precaució, ja que esbocen un panorama més optimista del que realment hi apareix a la premsa consultada. L'opció ideal seria que el cas concret sobre el qual s'informa donés pas a dades de caràcter més general, com a xifres globals de dones mortes, de denúncies presentades, etc. S'haurien d'assenyalar els trets que comparteixen amb d'altres casos i que el converteixen en part del fenomen de la violència masclista. També és important incloure declaracions de persones expertes en el tema, com hem comentat a l'apartat anterior.

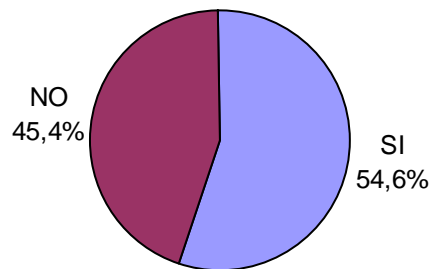
No obstant això, a la majoria dels casos, la informació no es presenta d'aquesta manera. Malgrat les reticències, hem inclòs dins el grup de notícies contextualitzades, moltes peces on la forma de contextualitzar l'esdeveniment, un assassinat per exemple, consisteix a donar tan sols el nombre total de dones mortes a mans de les seves parelles o ex parelles. En d'altres casos, la notícia es presenta sota un epígraf que fa referència a la violència contra les dones i, encara que al text no hi apareguin més referències, sembla que quedi així emmarcada dins el fenomen. Finalment, una forma encara més pobre de contextualitzar un cas de violència de gènere es dona quan la notícia sobre la mort o agressió d'una dona s'enllaça amb una altra o més, encara que sense establir cap lligam entre elles; es presenta com a una enumeració de casos.

Considerem que aquests matisos s'han de tenir en compte a l'hora de valorar i interpretar els percentatges de contextualització de la informació: 67'7% el 2004 i 54'6% el 2005. Encara que es puguin considerar xifres acceptables, oculten en realitat formes de contextualització de la informació molt pobres i poc adequades.

2004 Contextualització de la informació

2005 Contextualització de la informació

Conclusions

Aquest breu informe, que pretenia comparar la informació sobre violència contra les dones publicada als diaris els anys 2004 i 2005, posa de manifest la precària atenció que rep aquest fenomen social per part de l'anomenada premsa d'informació general, malgrat les 72 dones mortes i les 57.527 denúncies que, segons l'Institut de la Mujer, es van presentar l'any 2004 a tota Espanya. La situació fins l'octubre de 2005 no ha millorat gaire, amb 49 dones assassinades pels seus companys; a més, fins l'agost s'han presentat 40.542 denúncies per maltractaments de la parella. Davant aquest panorama, la premsa es mostra més aviat indiferent. Són freqüents les notícies d'agressions o morts de dones a la secció de successos. Sobretot interessa si el cas és molt espectacular i truculent. S'acostuma a reproduir estereotips i s'inclouen declaracions que justifiquen la violència; es publica la fotografia de la víctima, etc. En aquest estudi hem vist que també hi ha una tendència bastant accentuada a enfocar la informació des del punt de vista judicial: l'any 2004, el 45% de notícies analitzades fan referència a la legislació o a sentències judicials. Resulta evident que la tramitació i aprovació de la Llei Integral contra la Violència de Gènere hi va tenir molt a veure, però el percentatge per l'any 2005 es manté igualment elevat, amb un 30'5% de les notícies. Hem trobat fins i tot una certa quantitat de notícies sobre violència contra les dones publicades sota l'epígraf "Tribunals".

Malauradament, són excepcionals les notícies o, més aviat reportatges, que tracten el tema seguint les recomanacions bàsiques del Col·legi de Periodistes de Catalunya, que fan referència a tots els passos que afecten el procés d'elaboració de la informació: obtenció de la notícia i fonts informatives, redacció de la notícia, llenguatge emprat en la redacció de la informació, reproducció de rols, i, finalment, la importància de dotar la notícia d'un context que vagi "més enllà del fet detonant, per tal de visibilitzar el procés de resolució i de recuperació de les persones que pateixen agressions (...). Cal evitar presentar les notícies sobre violència de gènere desconnectades entre sí, per donar visibilitat a aquest fenomen social".

Hem comprovat com als redactors els costa bastant incloure declaracions de professionals qualificats per tal de complementar la informació. També hem vist que la contextualització dels casos de violència de gènere és molt relativa perquè els percentatges generals de gairebé 68% el 2004 i 54% l'any següent amaguen fórmules o estratègies de contextualització molt precàries.

Finalment, creiem que un dels elements que més evidencia la indiferència dels diaris respecte el fenomen de la violència vers les dones és la gairebé nul·la presència d'articles d'opinió i editorials a les seves pàgines. A més, hem d'afegir que els textos d'opinió trobats estan relacionats amb l'aprovació de la Llei, és a dir, no els ha generat l'interès pel fenomen en sí mateix.

La conclusió global d'aquest informe és que encara queda un llarg camí per recórrer respecte el tractament de la informació sobre violència contra les dones i, sobretot, considerem que els mitjans de comunicació s'han d'implicar des de les direccions editorials i els consells de redacció.